

## РОЗДІЛ 1

### СТАНОВЛЕННЯ НАУКОВОГО ВИВЧЕННЯ РЕЛІГІЇ

Хоча процес становлення наукового вивчення релігії розпочався ще в період античності, коли у грецьких та римських філософів був інтерес до проблеми походження релігії, і знаходився опісля під сильним впливом критично налаштованих щодо релігії раціоналістів Просвітництва XVIII ст., релігієзнавство, як окрема галузь гуманітарного знання, постає лише у другій половині XIX ст.

Виникнення релігієзнавства – науки про релігію – як правило датують другою половиною XIX століття. Батьками нової науки вважаються трое вчених, котрі у своїй працях теоретично обґрунтували принципи, методи та підходи релігієзнавства. Це – Фрідріх Макс Мюллер (1823-1900), Корнеліс Пітер Тіле (1830-1902) та П'єр Данієль Шантепі де ла Соссе (1848-1920).

Саме, виходячи із діяльності Ф.М. Мюллера, дослідники історії релігієзнавства намагаються встановити умовну дату появи релігієзнавства. Найперша дата – 1856 р. – пов'язана із публікацією вченим статті "Нарис порівняльної міфології". Також певним відправним пунктом у становленні наукового вивчення релігії були прочитані у 1870 році М.Мюллером чотири лекції, видруковані у 1873 р. під назвою "Вступ у науку про релігію". Однак для сучасників М.Мюллера більш важливим у становленні релігієзнавства здавався 1874 рік, коли вчений на Міжнародному конгресі орієталістів поклав початок 47-томному виданню "Сакральних книг Сходу" (1879-1898). Ця серія розпочалась із мюллерівського перекладу Рігведи.

Однак традиційний зв'язок народження "науки про релігію" із іменем Макса Мюллера звісно, не означає, що до М.Мюллера не було досліджень або наукового осмислення релігій. До другої половини XIX ст. проводилися етнографічні та філологічні студії релігії, теоретичні напрацювання у рамках філософії релігії. Слід відзначити, що паралельно до європейської традиції розвивалися близькосхідна і японська традиції студій релігій. Відповідно виділення якоїсь конкретної дати, або проміжку часу появи наукового вивчення релігії (як це робить американський дослідник Ерік Шарп пишучи, що релігієзнавства ще не було у 1859 р., але вже існує у 1869 р.), є доволі умовним.

Проте фігура М. Мюллер є важливою в історії релігієзнавства. Е. Шарп зазначає: "До Макса Мюллера сфера дослідження релігії вже була великою та наповненою різноманітними даними, але фактично у ній царював хаос. Після Макса Мюллера вона постає як щось цілісне, такою, що піддається освоєнню за допомогою певних методів. Коротше кажучи, з'явилася можливість пояснювати багатоманітні дані науково". Будучи філологом за фахом, М. Мюллер не лише запропонував, але й застосував порівняльний метод в "науці про релігію", перенісши його із "науки про мову". Вчений вважав, що лише завдяки порівнянню можна досягти вищого знання, а тому, відповідно,

одним із завдань релігієзнавства є класифікація та аналіз даних, що були одержані у ході компаративних студій релігій. Ф.М.Мюллер, перефразовуючи вислів І.В.Гете (1749-1832), став автором девізу релігієзнавців "Той, хто знає одну релігію – не знає жодної".

Інший "батько релігієзнавства" К.Тіле окреслив предмет, основні завдання науки про релігії і чітко відокремив її від теології. З одного боку, релігієзнавство, згідно суджень нідерландського вченого, не має пропонувати, обґрунтовувати або захищати будь-яке релігійне віровчення, а з іншого – не має замикатися лише на зборі емпіричних фактів або уможлядно будувати апіорні теорії. Наукове вивчення релігії має базуватися на дедуктивному застосуванні здобутків, одержаних індуктивним, емпіричним, історичним та порівняльним методами, беручи до уваги результати антропологічних, соціологічних, психологічних та інших студій. Метою релігієзнавства, згідно К.Тіле, є дослідження релігії у всіх її формах та проявах, виявлення її сутності, витоків та законів розвитку, упорядкування та класифікація цього знання.

П.Д. Шантепі де ла Соссе сам себе до засновників релігієзнавства не відносив, називаючи, в першу чергу, ім'я Ф.М.Мюллера як першого творця будівлі науки про релігію, а також К.Тіле, завдяки релігієзнавчому компендіуму якого наука про релігію мала змогу увійти до академічних навчальних планів європейських університетів. Проте П.Д. Шантепі де ла Соссе разом із К.Тіле вважається одним із засновників такої базової релігієзнавчої дисципліни як феноменологія релігії. Обидва видали декілька впливових на той час підручників з історії релігії. Вважаючи, що завданням релігієзнавства є дослідження сутності та проявів релігії, Шантепі де ла Соссе виділяв два напрями її досліджень: філософію релігії та історію релігії. Проміжне місце між ними посідає феноменологія релігії, завданням якої є узагальнення та класифікація релігійних феноменів. Тим самим феноменологія релігії, за де ла Соссе, забезпечує перехід від історичної частини дослідження до теоретичної.

Фігура нідерландського вченого в контексті становлення релігієзнавства є цікавою ще й тому, що у "Підручнику з історії релігії" (1891) він виділяє умови становлення науки про релігію. Першою умовою визначається розвиток філософії релігії. Хоча нідерландський вчений вказує лише на І.Канта (1724-1804), Ф.Шлейєрмахера (1768-1834) та Г.Гегеля (1770-1831), проте, систематичне філософське осмислення релігії вже присутнє у творах Б.Спінози (1632-1677) та Д.Юма (1711-1776). Другою умовою Шантепі де ла Соссе називає розширення історичних досліджень – політична історія доповнюється історичними дослідженнями мистецтва, науки, суспільства або історією культури. Розширення сфери історичних досліджень пов'язано із творчістю італійського філософа Дж. Віко (1668-1744), який у праці „Принципи нової науки про загальну природу націй” (1725) вводить принцип історизму, згідно із яким процеси та явища мають розглядатися в їхньому історичному розвитку. Відповідно постає питання як про історію

розвитку релігії взагалі, так і в контексті загального розвитку суспільства. У сучасному академічному релігієзнавстві дотримання цього принципу передбачає при вивченні будь-якої релігії або релігійного феномену з'ясування її витоків та умов виникнення, етапів та перспектив розвитку. В контексті розширення дослідницького поля історичної науки Ш. де ла Соссе згадує таких мислителів як Ф.-А. Вольтер (1694-1778), Г.Е. Лессінг (1729-1781), І.Г. Гердер (1744-1803) та Г.Т. Бокль (1821-1862). Даний підхід фактично протиставлявся теологічному, згідно якого релігія, розуміння якої зводилося фактично до Божественного одкровення, є незмінною. Німецькі ж філософи Ф.Шлегель (1772-1829), Г.Гегель, Ф.Шлеєрмахер ставили питання про її генезис. Поруч з цим необхідно відзначити, що вивчення релігії все одно знаходилися під впливом християнства та богословської термінології: поняття "спасіння", "душа", "теологія", "єресь" та ін. застосовуються не лише при вивченні християнства, але й інших релігійних традицій, хоча не завжди адекватно відображають їх ідейну наповненість.

До епохи Просвітництва, в умовах монопольного домінування християнства у духовному та суспільному житті Європи, вивчення релігії зводилося фактично до студіювання Біблії, праць Отців Церкви та історії церковних соборів. Відхилення від ортодоксального вчення загрожувало відторгнення суспільства чи навіть фізичне знищення. До "нехристиянських релігій" звертали увагу лише для утвердження істинності християнської віри і приниження язичницьких традицій. У XVII-XVIII ст. відбувається переворот в інтелектуальному середовищі Європи – надто поширюється раціоналістична критика християнства, викриття зловживань у церкві, висміювання марновірства та забобонів. Паралельно з'являється концепція "природної релігії", згідно якої релігійні ідеї необхідно виводити не із священних текстів чи одкровень, творів релігійних авторитетів, а з самої людської природи. Ідеї природної релігії не суперечать людському розуму і містять у різних релігійних системах. Останнє положення дало поштовх європейським мислителям звернутися до релігійних традицій неєвропейських народів, у першу чергу, до буддизму, конфуціанства, даосизму, індуїзму та ісламу. Це стало важливим чинником формування релігієзнавства.

П. Шантепі де ла Соссе справедливо вказує на те, що становлення науки про релігію тісно пов'язане із розвитком лінгвістики, філології, етнографії, міфології та фольклористики. До цього переліку, звісно, можна додати ще й археологію та сходознавство. Накопичення багатого емпіричного матеріалу та теоретичних суджень в названих науках відіграли неабияку роль у розвитку та становленні релігієзнавства у Західній Європі та Північній Америці. Емпіричні матеріали, що первинно використовувались європейськими вченими буди зібрані місіонерами, мандрівниками, антропологами та етнологами у XIX ст. При цьому серед антропологів впевненість у тому, що дослідник має збирати матеріал для свого дослідження самотійно-живучи кілька років серед аборигенів, остаточно

утвердилася лише на початку ХХ ст., що пов'язано із іменами Б. Маліновського (1884-1942) та А. Редкліфа-Брауна (1881-1955).

Якщо говорити про конкретні впливи названих вище наук на становлення науки про релігії, то до них відносяться:

- ✓ опанування у ХV ст. давньогрецької мови та іврити, що дало європейцям можливість критично підійти до дослідження біблійних текстів, а вивчення близькосхідних мов та санскриту в ХVІІІ-ХІХ ст. дало поштовх до студіювання сакральних текстів написаних цими мовами, «відкриття» європейцями на початку Упанішад та буддизму;
- ✓ розшифровка Ж. Шампоньом (1790-1832) єгипетського письма та археологічні розкопки у Месопотамії розкрили перед європейцями близькосхідну культуру і поставили питання про впливи єгипетської та вавилонської релігії на іудаїзм;
- ✓ розвиток у ХІХ ст. фольклористики, що зосереджувала увагу в тому числі на міфологічний та релігійний компонентах у давніх народних легендах, піснях та казках. Саме з фольклористики походить традиція порівняльної міфології та порівняльного релігієзнавства;
- ✓ класична та біблейська археологія, єгиптологія і месопотамська археологія зазнали бурхливого розвитку після відкриття та розшифрування аутентичних текстів;
- ✓ до початку ХХ ст. відбувається поступове розшифрування ієрогліфів цивілізації майя, що дало можливість дослідникам звернутися до вивчення їхньої міфології та обрядів.

Ліберальна теологія, початок якої був закладений Ф. Шлеєрмахером намагаючись адекватно представити християнство до тогочасних викликів, критики з боку природознавства, історії та етнографії, намагалося представити цю релігію як вищий проявом загальнолюдського, універсального релігійного досвіду. Це, у свою чергу, мало неабиякий вплив на становлення феноменології релігії, найяскравішими представниками якої в другій половині ХІХ – першій половині ХХ ст. були Шантепі де ла Соссе, Натан Сьодерлом (1866-1931), Рудольф Отто (1869-1937), Герардус ван дер Леув (1890-1950), Фрідріх Хайлер (1892-1967) та ін.

Поява у середині ХІХ ст. порівняльного релігієзнавства пов'язане із розширенням знань вчених про неєвропейські релігії та дописьмові культури, домінування еволюціоністських, а не біблійних уявлень про розвиток людської історії.

Становлення релігієзнавства відбувається в той час, коли в наукових та інтелектуальних колах Європи домінували позитивізм та еволюціонізм. Засновником позитивізму був Огюст Конт (1798-1957), який активно виступав за використання методів спостереження та експерименту, виявлення законів в усіх науках. Позитивне знання – це результат узагальнення емпіричних фактів. Еволюціонізм традиційно пов'язують із працею Ч. Дарвіна "Походження видів" (1859), що мала вплив не лише на

природознавців, а й на інтелектуалів в цілому. Принцип еволюції став широко застосовуватися у різних галузях наукового знання. Еволюціоністський підхід до релігії передбачав наявність якоїсь "психічної єдності людства" та спільного однолінійного та прогресивного його розвитку, сходження від простих до складних форм. Відповіді на питання щодо походження та суті релігії можуть бути знайдені, за логікою еволюціоністів, вивчаючи насамперед релігійне життя "примітивних" народів. Еволюціоністського підходу дотримувалися й такі вчені, як Герберт Спенсер (1820-1903), Едуард Тайлор (1832-1917), Андрю Ленг (1844-1912), Джеймс Фрезер (1854-1941), Роберт Маретт (1866-1943). На зміну еволюціонізму в антропології релігії, у першій половині ХХ ст., приходять спочатку дифузійнізм, а потім структурний функціоналізм.

Безперечно, що на розвиток релігієзнавчих досліджень суттєво вплинули науково-технічні досягнення, особливо у галузі транспортного та комунікаційного зв'язку. Це призвело до більш тісних політичних, економічних та культурних контактів між народами. Для науки це означало більш оперативне поширення наукових здобутків, налагодження тісніших зв'язків між вченими, з одного боку, і "наближення" безпосереднього предмету вивчення для дослідників "примітивних", близькосхідних та азійських релігій, з другого.

Першопочаткове вивчення релігій було під сильним впливом християнського богослов'я та пануючої ідеології. Наприклад, у Франції, починаючи з Великої Французької революції, став панувати секуляризм, а у інших країнах Західної Європи богословські студії домінували над релігієзнавчими як у кількісному, так і в соціальному відношенні.

Наукове вивчення релігій, окрім Франції, розвивалося переважно у протестантських країнах - Великобританії, Німеччині, Нідерландах. Дослідники відзначають, що у католицьких країнах церква протидіяла поширенню релігієзнавчих досліджень. Подібна ситуація в принципі спостерігалась і у Великій Британії: біблеїста та семітолога Р.Сміта (1846-1894) було звільнено з коледжу за те, що у своїх лекціях він відходив від ортодоксальної точки зору, яка суперечила його історико-критичним студіям Біблії. Інституційно в Об'єднаному Королівстві релігієзнавство на державному рівні утвердилося лише у 60-ті рр. ХХ ст. у вигляді відкриття кількох спеціалізованих відділень.

У Німеччині релігієзнавчою проблематикою – переважно історико-критичним аналізом Біблії та історією християнства – займалися не лише світські вчені, але й ліберальні протестантські богослови Д.Штраус (1880-1874), А.Гарнак (1851-1930), Е.Трьольч (1865-1923). Саме у Німеччині вперше було прочитано курс з історії релігії у Тюбінгенському університеті санскритологом Рудольфом фон Ротом (1821-1895). Діяльність Г.Зіммеля (1858-1918), В.Зомбарта (1863-1941) і особливо М.Вебера (1864-1920) дало поштовх до розвитку соціології релігії. Німеччина також стала майданчиком для розвитку психології релігії. Саме у цій країні В.Вундт (1832-1920)

засновує у 1879 р. лабораторію експериментальної психології, а його учень Дж.С. Холл (1844-1924), переїхавши до США, засновує там аналогічну лабораторію. Дж. Холл разом із своїми послідовниками Е. Страбеком (1866-1947) та Дж. Леубой (1868-1946) вважаються осноположниками психології релігії.

У Франції наукове вивчення релігії розвивалося переважно у антропологічному, соціологічному та історичному напрямках. Праці Ернеста Ренана (1823-1892), Еміля Дюркгейма (1858-1917), Марселя Мосса (1872-1950) та Жоржа Дюмезіля (1898-1986) були позбавлені теологічних спекуляцій і вважаються класичними у релігієзнавстві.

У Західній Європі посада професора з релігієзнавства вперше була введена у Женеві у 1873 р., потім у Лейдені й Амстердамі в 1877 р., у Парижі Коледж де Франс у 1880 р. та у Вищій практичній школі у 1886 р. В останньому закладі було відкрито десять кафедр, п'ять з яких були присвячені вивченню християнства, а решта - релігій Індії, Єгипту, Греції та Риму, Далекого Сходу та західних семітів. У 1888 р. там відкрилася ще й кафедра релігій примітивних народів. У 1910 р. було вже 16 релігієзнавчих кафедр, у 1940 – 19, а у 1960 – 29. У Великій Британії перша кафедра з релігієзнавства була відкрита у Манчестері в 1904 р.

Єдиним релігієзнавчим журналом, що видається з ХІХ ст. і до сьогодні є французький "Журнал історії релігії" (1880). Окрім нього видавались також французький "Журнал релігії" (1889), німецькі "Журнал з евангелізації та релігієзнавства" (1886), "Архів з релігієзнавства" (1898), "Журнал з місіології та релігієзнавства" (1911), італійський – "Дослідження та матеріали з історії релігії" (1925). На сьогодні найбільш авторитетними періодичними виданнями є "Ньюмен", що видається Міжнародною асоціацією історії релігії з 1954 року, та "Теорія та метод у вивченні релігії", що видається Північноамериканською асоціацією вивчення релігії з 1989 р. В Кракові (Польща) видруковується часопис «Nomos», в Росії – «Религиоведение». В Україні з 1996 року видруковується кварталник «Українське релігієзнавство». Видруковувався з 1960 по 2000 рік науково-популярний релігієзнавчий часопис «Людина і світ».

У США одним з перших піонерів з порівняльного релігієзнавства вважається Джемс Фріман Кларк, який у 1871 р. видав "Десять великих релігій: есе з порівняльного богослов'я". З 1860 до 1900 рр. в американських університетах деякі релігійні кафедри призначають спеціальні релігієзнавчі посади на кшталт "професор природної релігії та християнської доктрини", яку отримав Дж. Кларк у Гарварді. Хоча подібні кафедри у Прістонському та Бостонському університетах не повною мірою відповідали європейському порівняльному релігієзнавству, проте саме там вивчення релігій почало долати конфесійний підхід та апологетику. У 1892 р. у Чикагському університеті відкривається відділення порівняльного релігієзнавства.

Окрім становлення психології релігії, про ще вже йшлося вище, у США також потужно розвивалася антропологія релігії. Ряд видатних вчених –

Франс Боас (1852-1942), Пол Радін (1883-1959), Роберт Лоуї (1883-1957), Альфред Крьобер (1876-1960), Слайд Клакхон (1905-1960) – проявляли неабияку зацікавленість до світогляду, міфів та обрядів індіанців (корінних американців).

Як академічна дисципліна релігієзнавство з'являється в американських університетах протягом 60-70-х рр. ХХ ст. На цей час припадає чітке й остаточне розмежування між науковими дослідженнями релігії та богослов'ям. У США вже у 1880 р. засновується Товариство біблійної літератури, а у 1909 р. - Американська академія релігії.

У Японії традиції наукового дослідження релігії започатковуються приблизно у той же самий час, що й у Західній Європі – другій половині ХІХ ст. Лекції з порівняльного релігієзнавства в імператорському університеті Токіо читалися, починаючи з 1890 р. У 1905 р. там відкривається релігієзнавчий факультет, а у 1930 році – Академія релігії. Японські вчені ознайомлюються із західноєвропейськими теоріями релігій і розробляли власні, приділяючи більше уваги обрядово-культовій практиці, а не міфології.

Інституалізація релігієзнавства як наукової сфери знання фактично проходила у два етапи. Перший етап – кінець ХІХ – початок ХХ ст. – характеризується становленням університетських програм з релігієзнавчих студій у Західній Європі, Північній Америці та Японії та професійних релігієзнавчих співтовариств. Другий етап – третя чверть ХХ ст. – охоплює більш ширший ареал земної кулі – Африка, Австралія, Нова Зеландія, Океанія, Латинська Америка, Північна Азія та Близький Схід та Східна Європа.

На Заході прийнято вважати, що академічне вивчення релігій у Східній Європі з'являються лише в останній треті ХХ ст. Проте це не означає, що тут не знали західних дослідників релігій або не писалися власні твори. Робота М.Мюллера "Вступ до науки про релігію" виходить того ж року польською мовою, а російською – у 1887 році. На М. Мюллера знаходимо посилання у М.Костомарова та О.Потебні.

Для Східної Європи історія релігієзнавчих студій традиційно пов'язана із фольклористикою, що з'являється ще у ХІХ ст. Дослідники відзначають, що у період між двома світовими війнами академічне релігієзнавство у Польщі, Угорщини та Чехії розвивалося так само потужно, як і в західноєвропейських країнах. Наприклад, кафедра історії релігії була відкрита у 1918 р. у Люблінському університеті, а кафедра релігієзнавства у 1923 р. у Варшавському Вільному польському університеті. У Празі кафедра релігієзнавства з'являється у 1934 р.

Проте усе змінюється після Другої світової війни, коли східноєвропейські країни потрапляють під вплив Радянського Союзу, а частиною їхньої державної ідеології стає науковий атеїзм. Це, як і в Союзі, значно обмежувало інтерпретацію релігійних феноменів та релігії в цілому, об'єктивне вивчення релігійних процесів і явищ.

Безперечно, що величезну роль у становленні релігієзнавства відіграли наукові конгреси, які проходили на межі XIX та XX ст. У 1887 р. пройшов Стокгольмський конгрес з релігієзнавства, а у 1900 р. у Парижі Перший міжнародний конгрес з історії релігії. На Сьомому Конгресі з історії релігії, що проходив у Амстердамі у 1950 р. була заснована Міжнародна асоціація з вивчення історії релігій, котра на наступному конгресі 1955 року, що проходив у Римі, змінила свою назву на Міжнародну асоціацію історії релігій (The International Association for the History of Religions – IANHR). Нині ця інституція вважається найавторитетнішою у релігієзнавчому співтоваристві. На початку 1990-х рр. була спроба змінити слова "історія" на "дослідження" у назві цієї міжнародної асоціації. З 1989 р. Проте з 1989 року лише ряд національних релігієзнавчих організацій провели таку заміну у своїй назві. Так зробили британці, німці, швейцарці, австрійці та греки, проте французи та італійці залиши стару назву. Слово "історія" залишилося і в назві міжнародної асоціації. Тенденція до зміни назв вказує на більш ширше саморозуміння сучасного релігієзнавства у порівнянні із серединою XX ст., збагачення його проблемного поля і звернення до релігій сучасності.

На становлення та розвиток наукового вивчення релігії сильний вплив мало упорядкування енциклопедій, в тому числі теологічного характеру. Вже починаючи з XVIII ст. виходить кілька енциклопедій з міфології: Антонія Банір'є "Міфологія та казки, поясненні історією" у 3-х томах (Париж, 1738–1740); Бенджаміна Хедеріка "Міфологічний словник" (Лейпциг, 1724); Джона Белла "Новий пантеон або історичний словник богів, напівбогів, героїв та міфічних персонажів античності" у 2-х частинах (Лондон, 1790); Вільяма Шелдона "Історія язичницьких богів та героїв Античності" (Бостон, 1810); Генрі Крісмаса "Універсальна міфологія: розгляд найважливіших систем" (Лондон, 1838).

Важливою з точки зору упорядкування знання вважається швейцарська "Реальна енциклопедія протестантської теології та церкви" (Базель, 1854–1868), що була написана богословом Дж. Херцогом, та французька "Енциклопедія релігійних наук" (Страсбург, 1877–1882) під редакцією Ф. Ліхтенберга. У Великій Британії священник Дж. Хастінгс видав цілу серію довідникових видань: "Словник Біблії" (Лондон, 1898–1904), "Словник Христа та Євангелій" (Лондон, 1906–1908), "Словник Апостольської Церкви" (Лондон, 1915–1918), та доволі авторитетну "Енциклопедію релігії та етики" (Единбург, 1955). У Німеччині авторитетною вважається енциклопедія "Релігія в історії та сучасності: кишеньковий словник з теології та релігієзнавства" (1909–1913). У процесі формування окремих дослідницьких напрямків у сфері дослідження релігій з'являються також і спеціалізовані видання, зокрема, "Енциклопедія ісламу" (Лейден, 1913–1936) та "Енциклопедія іудаїки" (Єрусалим, 1971–1972).

Найбільш відомою та авторитетною у релігієзнавчому світі нині вважається англomовна "Енциклопедія релігій", вперше видана за редакцією



Мірчі Еліаде у 1987 р., і перевидана із додатковими статтями у 2005 р. вже за редакцією Ліндсей Джонса.

Сучасний дослідник релігієзнавства Грегорі Алес наголошує на тому, що становленню наукового вивчення релігії передували три вимоги: 1) розповсюдження раціонального та емпіричного знання про релігії, яке постійно перевіряється і переглядається; 2) становлення університетських навчальних програм та підрозділів; 3) відмова від традиційної релігійної інтерпретації релігійних явищ, прагнення досліджувати релігії безвідносно до конфесійних перспектив. Злиття усіх трьох умов відбувається лише на сучасному етапі розвитку релігієзнавства – у період після Другої світової війни.

Українське релігієзнавство, як це слушно відзначає професор А.Колодний, не має власної професійної традиції. Воно розвивалося переважно в контексті суспільно-політичної та філософської думки України XVII-XX століть. Проте українські мислителі прагнули не просто з'ясувати, що таке релігія, в чому її особливість як духовного явища. Вони насамперед розкривали її функціональну значимість, роль в національному розвитку України. Оскільки значення різних конфесій християнства в поступі українства було надто суперечливим, то це пояснює різні оцінки українськими мислителями релігійного феномену, його впливу на національне життя. Лише в роки незалежності релігієзнавство в Україні стало сферою професійної діяльності. Значимі успіхи його пов'язані з науковою роботою Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України, яке має більше ста видрукованих колективних та індивідуальних монографій своїх співробітників, наукових збірників з великого різноманіття проблем релігієзнавчої науки, видруковує три свої періодичні видання - «Релігійна свобода», кварталник «Українське релігієзнавство» та щомісячник «Релігійна панорама», проводить щороку до десятка наукових конференцій. Академічні релігієзнавці досліджували специфіку феномену релігії в різноманітті її функцій, приділили особливу увагу питанню співвідношення релігії і нації, релігії і політики, історії релігії в Україні в її конфесійних виявах, проблемам свободи буття релігії і міжконфесійних відносин (Колодний А.М. *Релігієзнавча думка України: її історія і сьогодення* // *Академічне релігієзнавство України.: історія і сьогодення.* – К., 2006. – С. 8-18).